

Розглянута еволюція теоретичних поглядів на оподаткування відкриває простір для подальших дослідження щодо їх практичного втілення в умовах реформування податкової системи України.

Література

1. Кейнс Дж. Общая теория занятости, процента и денег. – М.: Прогресс, 1978. – 548 с.
2. Корнаи Я. Путь к свободной экономике. – М.: Экономика, 1990. – 384 с.
3. Рикардо Д. Начало политической экономии и налогового обложения. Пер. с англ. – М.: Госполитиздат, 1955. – С.50-120.
4. Селигмен Б. Основные течения современной экономической мысли. – М.: Прогресс, 1968, т.1. – 425 с.
5. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. – М.: Соцэк-гиз, 1962. – Кн.5. – 684 с.
6. Суторміна В.М., Федосов В.М., Андрущенко В.Л. Держава – податки -бізнес: (із світового досвіду фіскального регулювання ринкової економіки). – К.: Либідь, 1992. – 328 с.

УДК630*905.2

Викл. Н.С. Дворяшина, канд. екон. наук – Європейський університет, м. Київ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ОЦІНКИ ЛІСОВИХ РЕСУРСІВ

Наводяться відомі методологічні підходи до економічної оцінки природних ресурсів та подаються нові шляхи вирішення існуючих проблем у лісовій галузі.

Ключові слова: економічна оцінка природних ресурсів, лісоземельна рента, диференційна рента.

Teacher N.S. Dvoriashyna – European University, Kyiv

The actuality questions of economy assessment of forest recourses

The article is about the well-know methods of attack for economic estimation of natural resources and suggests new tract for decision of the day in the forestry.

Keywords: economic estimation of natural resources, forest-ground- rent, varied rent.

На сьогодні актуальним завданням є необхідність розроблення науково обґрунтованих методів економічної оцінки природних ресурсів та залучення їх в загальну систему економічних відносин. На основі економічної оцінки природних ресурсів створюватимуться можливості для відображення їх цінності в складі національного багатства країни, ведення державного регіонального природоресурсного кадастру, обґрунтування ефективності природоохоронних заходів, оцінки розміру втрат, що завдаються природі стихійними явищами і нераціональними методами експлуатації природних ресурсів, економічного регулювання процесами природокористування.

Існують дві концепції економічної оцінки природних ресурсів: затратна, яка визначається за критерієм витрат на освоєння і використання нових ресурсів; рентна – за критерієм народногосподарського ефекту (ренти). Перша з них обґрунтована в наукових працях С.Г. Струмиліна [5], друга – в працях Н.П. Федоренка [6], Т.С. Хачатурова [7] та ін. Так, значно більше визнання одержала рентна концепція економічної оцінки природних ресурсів, оскільки саме економічний ефект найбільш повно характеризує цінність природних ресурсів для суспільства.

Якісні відмінності природних ресурсів є основою утворення ренти. Економічною основою її існування, як відомо з теорії рентних відносин, є монополія держави на експлуатацію кращих за якістю природних ресурсів. Праця, за одних і тих же технологічних рішень і засобів виробництва в кращих умовах, є більш ефективною. На цій підставі "визначається економія праці", встановлюються максимально допустимі витрати на експлуатацію і відтворення природних ресурсів відносно індивідуальних витрат, пов'язаних з цими процесами [10].

Якщо розглянути методологію затратної концепції економічної оцінки природних ресурсів, то вона істотно відрізняється від рентної концепції. При цьому автори затратної концепції вважають, що ресурси природи, які залучаються в господарський обіг, акумулюють суспільну працю, яка переноситься на виробництво продукції. Проте, як зазначають автори рентної концепції, вартість природних ресурсів не завжди виявляється на основі витратної концепції. Утворення вартості – процес, характерний для продуктів праці, а не для природи. Підтвердженням цього є те, що нерідко більш цінними вважаються ресурси, коли їх відтворення і експлуатація не пов'язані з витратами суспільної праці. Тому можливість оцінки природних ресурсів на основі витратної концепції обмежується. Основним недоліком витратної концепції є відсутність врахування якісних показників ресурсів, які впливають на продуктивну силу праці і ефективність виробництва. Однак витрати, що відбивають затрати живої і уречевленої праці на освоєння (відтворення) природних ресурсів, є реальними. Вони входять в сукупні витрати, тобто беруть участь в утворенні вартості, що призводить до необхідності їх обліку. Зараз допускається наявність реальних вартісних відносин і у випадках, коли відтворення природних ресурсів і не пов'язано з витратами людської праці. Тому оцінка природних ресурсів має здійснюватись як на основі суспільно необхідних витрат, пов'язаних з їх відтворенням, так і на основі диференційної ренти. Обидві оцінки не протиставляються, а доповнюють одна одну. Це важлива умова поліпшення якісних характеристик розрахунків в галузі природокористування [2, 4].

На сучасному етапі формування народногосподарського комплексу, що характеризується пошуком шляхів прискорення соціально-економічного розвитку, важливого значення набуває рентна концепція економічної оцінки (грошової) природних ресурсів [11].

Зазначені методологічні підходи до економічної оцінки природних ресурсів застосовуються також для оцінок лісових ресурсів, що виступають як засоби й предмети праці. При цьому лісова рента розраховується як різниця між цінністю кінцевої продукції лісовирощування, що встановлюється величиною гранично допустимих витрат на приріст її виробництва (замикаючих затрат) та індивідуальними зведеними витратами на відновлення й експлуатацію лісу. До одержаної величини додається не лише диференційна рента I (за якістю і місцерозташуванням), але і диференційна рента II, що відображає ефективність додаткових витрат на відтворення, охорону й експлуатацію лісових ресурсів. У всіх випадках відпрацьовуються альтернативні варіанти лісгосподарських заходів щодо використання і відтворення лісових насаджень

даної ділянки лісу. Метод лісовирощування і лісоексплуатації вибирається згідно з його народногосподарською ефективністю. Таким чином, економічна оцінка лісових ресурсів, відображаючи приріст ефекту від їх використання, в кінцевому підсумку дорівнює додатковим витратам, які вкладаються для відшкодування ресурсів, замість тих, що вилучаються в результаті експлуатації. Додаткову оцінку при цьому одержують не всі ресурси лісу, а тільки невелика їх кількість, яка визначається потребами суспільства. Показником суспільної корисності лісових ресурсів виступає капіталізована рента, що встановлюється для кращої їх частини відносно всього обсягу. Чим менше ресурсів лісу, тим більший економічний ефект від збільшення їх виробництва або поліпшення якості. Наявність товарно-грошових відносин є вартісною формою утворення диференційної ренти [8, 10].

Таким чином, ефект від використання лісових ресурсів одночасно є показником народногосподарської втрати у випадках погіршення якості лісових насаджень або їх вилучення з лісогосподарського обігу. При цьому за умови вилучення ділянки лісу для потреб, не пов'язаних з лісовирощуванням, цінність нового виду користування повинна бути вищою від лісогосподарського з урахуванням, звичайно, соціальних та екологічних функцій лісу [1].

Економічній (грошовій) оцінці підлягають землі лісового фонду, лісові насадження, недеревні рослині ресурси, соціальні й екологічні функції лісу. Така оцінка, як стверджують деякі автори, в сумарному вигляді дає загальну уяву про цінність лісу як засобу і предмета праці. Однак така точка зору не може вважатись правомірною, оскільки сировинні і несировинні функції лісу – це якісно різні й неспівставні категорії. Тому економічна оцінка за сумою сировинних і несировинних показників необґрунтована.

Як відомо, функції лісу, різноманітні, тому їх економічна оцінка повинна здійснюватись за домінуючою ознакою: землі лісового фонду – за ефектом від використання еталонних насаджень, які найбільш повно відображають потенційні можливості лісорослинних умов; лісові насадження експлуатаційного призначення – за ефектом від використання деревини в період їх оцінки; соціальні і екологічні функції – за величиною ефекту від дії впливу цих функцій на підвищення ефективності суспільного виробництва і продуктивної сили праці. Перевагою рентного підходу економічної оцінки лісових ресурсів є, перш за все, те, що при цьому виявляється реальний економічний ефект від використання лісу [3].

Однак, певні недоліки має і рентний підхід до економічної оцінки. Насамперед, це нульові оцінки ресурсів лісу в найгірших умовах лісозростання та мінімальні оцінки близьких до них за своїми параметрами. Також, застосування рентного підходу оцінки лісових ресурсів ускладнюється відсутністю науково обґрунтованих цін на продукти і корисності лісу. Діючі ціни на ці ресурси не відображають їх народногосподарського значення. Це підтверджується ще й тим, що цінність ресурсу визначається не лише економією суспільної праці, але і його дефіцитністю.

З огляду на викладене вище, впливає, що економічна оцінка лісових ресурсів повинна визначатись за правилами, коли діє середня норма прибут-

ку і додаткова вартість, купівля-продаж лісогосподарської продукції за регулюючими замикаючими цінами, які формуються у гірших умовах лісовирощування. Згідно з таким підходом, диференційна рента з одиниці лісопродукції визначається різницею між замикаючими, тобто найбільш високими, але ще допустимими затратами для даного регіону (держави) на виробництво лісопродукції та індивідуальними витратами на вирощування цієї продукції.

Лісоземельна рента, як і земельна рента сільськогосподарських угідь, розраховується на основі диференційної ренти I (за якістю і місцезнаходженням ділянки лісу), диференційної ренти II (за результатами інтенсифікації лісовирощування) і абсолютної ренти (яка утворюється в лісовирощуванні з різниці між додатковою вартістю і середнім прибутком). Така методологічна основа її визначення обумовлюється проникненням у лісогосподарське виробництво середньої норми прибутку й монополією держави на лісоземельні угіддя. Вихідні показники для розрахунку ренти встановлюються в межах лісорослинного району, що характеризується гіршими умовами зростання лісу [9, 10].

Поряд із тим, визначення диференційної ренти II ускладнюється, оскільки результати інтенсифікації лісовирощування важко піддаються вимірюванню, не завжди чітко проявляються. Тому лісоземельна рента повинна розраховуватися як сума диференційної ренти I (або просто ренти) та абсолютної ренти, зважаючи на якість місцезнаходження лісоземельної ділянки та наявність забезпечення лісового господарства засобами виробництва, трудовими ресурсами і можливостями оплати праці. Абсолютна рента при проведенні економічної оцінки лісових насаджень з метою запобігання подвійного рахунку не враховується.

Актуальною залишається проблема визначення економічного ефекту від використання екологічних і соціальних функцій лісу, до яких належать: ґрунтозахисні, водоохоронні, водорегулюючі, рекреаційні тощо. Однак ці функції, не маючи матеріально-речового змісту, не є продуктами, тому важко піддаються кількісному виміру. Визнання екологічних і соціальних функцій лісу продуктами означало б визнання їх вартості. Проте через відсутність продукції в цьому випадку не створюється вартість, кошти на відтворення різних функцій лісу окремою адресною статтею також не виділяються. Соціальні й екологічні функції лісу, не залучені у сферу економічних (товарних) відносин, не враховуються в сукупному продукті. Отже, в ролі продукції лісовирощування виступають не функції, а ліси в цілому як засоби праці, тому що існують не властивості (функції) самі по собі, а речі, яким властиві відповідні соціально-екологічні функції, що безпосередньо не є носіями ефекту в лісовому господарстві [1, 10].

На цей час питання економічної оцінки екологічних і соціальних функцій залишаються відкритими. Недоліки полягають у відсутності певного узгодження цих функцій з реально існуючими економічними й соціальними процесами. Не визначені відповідні критерії, що виражають екологічні функції лісу економічними показниками. Це призводить до того, що різні господарські рішення не завжди виявляються ефективними. Ліс як споживча вартість – це носій комплексу функцій, що широко застосовуються в екологіч-

них (захисних) і соціальних цілях. І хоча оцінити їх реальну вартість для народного господарства складно, все ж такі розрахунки потрібні. Цінність різних функцій лісу може бути визначена на основі теорії вартості й споживчої вартості лісів, що використовуються як засоби праці в галузях матеріального виробництва. Зокрема, потреба економічної оцінки екологічних і соціальних функцій лісу обумовлюється необхідністю підвищення показників суспільного виробництва.

Існуючі підходи до економічної оцінки рекреаційних функцій лісу, на наш погляд, недостатньо обґрунтовані. Вони не враховують, зокрема, споживчої вартості рекреаційних функцій лісу, а також показники реального ефекту від їх використання як фактора рекреації [3, 10].

Споживча вартість рекреаційного лісу, як й іншого товару, визначається кількістю суспільно необхідної праці на його підтримання і поліпшення. Тому закономірний вимір рекреаційних функцій лісу через зіставлення величини приросту продукції у промисловості (соціальній сфері) за рахунків росту продуктивності праці з витратами, пов'язаними з упорядкуванням рекреаційного лісу як засобу праці.

Таким чином, можна зазначити, що для економічної оцінки на цей час виникає потреба визначення конкретних гранично допустимих затрат (замикаючих оцінок) на виробництво приросту екологічних і соціальних функцій лісу. Це завдання вирішується на базі споживчої вартості ресурсу. Останнє визначає рівень суспільно необхідної норми праці, що складається, тобто виступає як замикаюча оцінка, орієнтована на покриття народногосподарських потреб в лісових насадженнях екологічного й соціального призначення, що відтворюються в гірших умовах зростання. У величині замикаючих затрат ніби синтезуються результати взаємопов'язаних економічних розрахунків, потреба в ресурсах для конкретного періоду і найбільш ефективні варіанти забезпечення таких потреб за рахунок розширеного виробництва.

Крім того, відповідно до оцінки відтворення й експлуатації екологічних та соціальних функцій лісу замикаючі затрати виражають їх споживчу вартість, що зумовлена позитивним впливом лісових насаджень як засобів праці в екологічній і соціальній сфері. На базі суспільно необхідних затрат встановлюється ціна виробництва соціально-екологічної продукції. Споживча її вартість, що перевищує замикаючі оцінки, розглядається на даному етапі як така, що не відповідає суспільним потребам. Іншими словами, ресурси позбавляються споживчих вартостей, коли зникає потреба в них [10, 11].

Як висновок, доцільно вказати, що викладена обставина свідчить про правомірність економічної оцінки екологічних і соціальних функцій лісу на основі замикаючих витрат, тобто витрат, необхідних для відновлення й вирощування лісових насаджень, що використовуються як засоби праці в галузях матеріального виробництва і істотно впливають на підвищення його ефективності. У даний час як екологічні, так і соціальні функції лісу в практиці не враховуються, що не дає змоги визначити частку лісів у суспільному продукті та національному багатстві.

Література

1. **Методики** грошової оцінки земель несільськогосподарського призначення (крім земель населених пунктів), затверджені Кабінетом Міністрів України від 30 травня 1997, № 525 (Розділ 6).
2. **Хвесик М.А., Збагерська Н.В.** Економічна оцінка природних ресурсів: основні методологічні підходи. – Рівне: Вид-во РДТУ, 2000. – 194 с.
3. **Андреева В.А.** Эколого-ориентированный организационно-экономический механизм реформирования собственности на лесные ресурсы// Методы решения экологических проблем. – Сумы: Университетская книга, 2001. – С. 178.
4. **Бистряков І.К.** Еколого-економічні основи розвитку продуктивних сил (теорія та методологія). Автореф. дис. на здобуття наук. ступ. д-р екон. наук. – К.: 1998. – С. 36.
5. **Струмилин С.Г.** О цене "даровых благ" природы// Вопросы экономики. – 1967, № 8. – С. 60-72.
6. **Федоренко Н.П.** Природопользование в системе социалистического производства. – М.: Наука, 1979. – 40 с.
7. **Хачатуров Т.** Об экономической оценке природных ресурсов// Вопросы экономики. – 1969, № 1. – С. 5-9.
8. **Міщенко В.** Концепція платного природокористування в Україні. – Економіка України. – 1993, № 7. – С. 68-73.
9. **Лісовий кодекс** України// Відомості Верховної Ради України, № 17. – 1994.
10. **Коваль Я.В., Антоненко І.Я.** Економічна (грошова) оцінка природних ресурсів лісового фонду України: теорія, методологія, методика. – К.: РВПС України НАН України, 2004. – 163 с.
11. **Концептуальні** засади удосконалення грошової оцінки земель в Україні/ Третьяк, О.О. Кучер, О.П. Канаши та ін. – К.: Українська академія аграрних наук, 2002. – 14 с.

УДК 330.101.38: 334.738

*Г.В. Іванченко – Вінницький
торгівельно-економічний інститут КНТЕУ*

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ НЕМАТЕРІАЛЬНИХ СТИМУЛІВ НА ТОРГОВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Досліджується механізм стимулювання праці, використання не грошових стимулів на підприємствах України та за кордоном.

Ключові слова: нематеріальні стимули, грошові стимули, праця, продуктивні сили, мотивація, матеріальні стимули.

G.V. Ivanchenko – Winnitca trade economic institute of KNTU

The features of the use of immaterial stimuli are on trade enterprises

In the article the mechanism of stimulation of labour, use of not monies stimuli is explored on the enterprises of Ukraine and abroad.

Keywords: immaterial stimuli, monies stimuli, labour, productive forces, motivation, wages incentives

В Україні щорічно відбувається ріст інтелектуалізації праці, свідомості й активності робітників, зростання матеріальних і духовних потреб працівників призводить до поступового наростання конфлікту між продуктивними силами, що бурхливо розвиваються і застарілими виробничими відносинами. Це змушує теоретиків шукати нові способи інтенсифікації найманої праці, заохочення працівників до максимального використання фізичних, інтелектуальних та творчих можливостей.